

Situata e të mbijetuarve të kampeve të përqendrimit

Gerhard Baumgartner

Gjermania | Austria | Vendet Socialiste

➤ *Kur të mbijetuarit e holokaustit u kthyen, në shumicën e rasteve ata kishin humbur familjet dhe pasuritë e tyre. Por ata rregullisht akuzoheshin për gënjeshtër lidhur me internimin e tyre në kamp përqendrim dhe kështu iu refuzua ndonjë ndihmë nga autoritetet e pas luftës, që vazhduan të punonin në bazë të supozimeve dhe paragjyqimeve të njëjta që i kishin para shumë viteve dhe dekadave. Në Gjermani dhe Austri, pagesat për dëmshpërblim u lëshuan më vonë, por deri në gjysmën e viteve të 1990-ta ata nuk pranuan oferta të duhura. Në vendet socialiste, romët fare nuk u njohën zyrtarisht si viktimat të Holokaustit.*

“ATA JETUAN NË MËNYRË MJAFT PRIMITIVE, POR ATA ISHIN TË LIRË”

Me 1 mars të vitit 1961, “Oberlandesgericht” (Gjykata më e lartë regjionale) e Minhenit vendosi që “Ciganët e origjinës gjermane që tani jetonin në Poloni” (që do të thotë romët e dëbuar dhe internuar në Lodz, Chulmo, Auschwitz etj.) nuk kishin vuajtur “punë të dhunshme ose kushte pothuaj të burgimit” nën regjimin NS. Gjoja se ata jetuan “në

kampe të hapura, lagje të braktisura të Çifutëve ose me fermerët në fshat”, “në mënyrë mjaft primitive, por të lirë.” – “Ata kohë pas kohe janë shfrytëzuar dhe rekrutuar në punë në fabrikat e armatimit ose në ndërtimin e rrugëve dhe pozitave. Ishte në natyrën e gjërave që ata duhej të bënin këtë punë nën mbikëqyrje dhe detyrim të caktuar. [...] Keqtrajtimi sigurisht

ka ndodhur, veçanërisht kur disa individë ishin më pak të prirë ose nuk dëshironin të punonin. [...] Klimaksi cinik i vendimit u arrit me deklaratën se në asnjë mënyrë nuk ishte punë e dhunshme, “pasi që punëtorët zakonisht nuk kufizoheshin në kohën e tyre të lirë pas orarit të punës”.

III. 1

(shkurtuar dhe përkthyer nga Hohmann 1990, f. 176)

GJERMANIA

Numrat e saktë të të mbijetuarve romë të Holokaustit ende nuk janë në dispozicion, pasi që – me përjashtim të qytetit të Hamburgut, ku rreth 500 Sinti mbijetuan – pas vitit 1945 autoritetet lokale lanë pas dore regjistrimin zyrtar të numrit të viktimave dhe të mbijetuarve. Numri i romëve të mbijetuar në Gjermani është vlerësuar në përgjithësi të jetë më pak se 5,000. Këta të mbijetuar u kthyen në qytetet e tyre, dhe u përpoqën të vënë kontakt me kushërirët e mbijetuar dhe të zëvendësonin pronën e tyre të shkatërruar dhe konfiskuar, dhe filluan prapë të rimëkëmbnin jetën e tyre.

Pasi që romët ishin viktimat të Holokaustit, administratat lokale gjermane për ndihmë sociale do të ishin

përgjegjëse për ankesat e tyre si të mbijetuar të kampeve të përqendrimit. Por shumë administratorë refuzuan të pranonin që romët dhe Sinti ishin persekutuar në baza racore dhe vazhduan t’i konsideronin si persona “asocial”, pa kërkesa të arsyeshme për pagesë të kompensimit. Edhe pse Forcat Aleate e obliguan Gjermaninë t’ua paguajë pagesat e kompensimit viktimave të persekutimit Nacional Socialist në vitin 1945, të ashtuquajturit “Ciganë” askund nuk u përmendën në këto diskutime. Autoritetet lokale – siç ishte administrata e mirëqenies sociale në Berlin – futën kritere diskriminuese për kërkuesit Sinti dhe romë. Nëse ata donin të njiheshin zyrtarisht si viktimat, ata duhej të kishin adresë të përhershme dhe dëshmi të punësimit të qëndrueshëm.

Zonat e ndryshme të okupimit kishin sisteme të ndryshme të dëmshpërblimit. Në zonën e okupuar britanike të mbijetuarve iu dhanë vetëm “Haftentschädigung” (pagesat e kompensimit për burgim), ndërsa në zonën amerikane skema e pagesave të kompensimit ishte më zemërgjera. Mirëpo, në vitin 1947, administratat lokale për ndihmë sociale, që ishin përgjegjëse për trajtimin e kërkesave dhe alokimin e parave, prapë bashkëpunonin me policinë kriminale, me qëllim të identifikimit të “asocialëve, kriminelëve dhe mashtrimeve në mesin e kërkuesve.” Këta “specialistë Cigan” në mesin e organeve të policisë kriminale, të cilët në disa raste ishin përfshirë drejtpërdrejtë në praktikat persekutuese dhe dëbuese Nacional Socialiste, tani këshillonin administratat lokale për ndihmë sociale në vendimet e tyre lid-

“NJËJTË SIKURSE NË KAMP TË PËRQENDRIMIT”

Të traumatizuar dhe të dobët, shpesh të sëmurë, ata të cilët u kthyen praktikisht mbetën pa asgjë. Theresia Pfeifer, një rome nga Stegersbach, Burgenland, kujton:

“Dhe çdonjëri kishte pasur shtëpi të mira. Nuk kemi marrë as një shiling për shtëpinë tonë, madje as atë. [...] Dhe unë shkova në Stegersbach për shkak të shtëpisë, ashtu që të na jepnin diçka, çfarëdo. Ne nuk morëm asgjë, absolutisht asgjë. Asgjë nuk mund të bënim. Unë nuk mora asgjë në Stegersbach, madje as edhe një pjesë bukë. Dhe ndjem e sëmurë. Asnjë burrë ose grua nuk na dha një pjesë bukë. [...] Gjithçka kishte përfunduar, ata kishin shkatërruar shtëpitë tona. Çka mund të bë-

nim? Kur erdhëm në shtëpi, ishte njëjtë sikurse në kamp të përqendrimit. Ne nuk kishim asgjë, absolutisht asgjë.”

III. 3 (përkthyer nga Amesberger / Halbmayr 2001, f. 181)

“... TIPARET ASOCIALE TË CIGANËVE ...”

Vendimi i parimit të përgjithshëm i marrë nga Gjykata Federale Gjermane më 7 janar, 1956, mohonte karakterin racor të persekutimit të romëve para dekretit të Himmlerit të vitit 1942. Ky vendim i përmbahet rregullave të NS-së edhe në argumentim edhe në terminologji:

“Duke u fokusuar fillimisht në vendimin e parimit të përgjithshëm nga SS Reichsführer dhe nga kreu i policisë gjermane, i marrë më 8 dhjetor, 1938, që i jepet një rëndësi e madhe nga gjykatësi i

apelit, qartë mund të shihet se pavarësisht nga çështjet e qarta racore-ideologjike, nuk është vetë raca që ishte shkaktare për masat e ndërmarra, por tiparet tanimë të përmendura asociale të Ciganëve, të cilat edhe në kohërat e mëhershme ishin shkaktarë të disa kufizimeve ndaj anëtarëve të tyre. Vendimi nuk bazohet vetëm në gjetjet racore-biologjike, por gjithashtu fokusohet në përvojat gjatë luftimit të murtajës Cigane; dhe duket e nevojshme të trajtohet çështja Cigane përmes natyrës së asaj race. Arsyetja për masat ishte paracaktuar si në vijim, që gjysmë-të shumëzuarit përbëjnë pjesën më të madhe të krimeve Cigane, dhe në anën tjetër të gjitha përpjekjet për shtryerjen e Ciganëve të vendoseshin dështuan për shkak të instinktit të fortë migrues të tyre.”

III. 2 (përkthyer nga Hohmann 1990, f. 172f.)

hur me kërkesat e Sinti dhe romëve. Në një rast tipik, “Landesentschädigungsamt” (zyra kompensuese për provincë) e Minhenit në vitin 1950 refuzoi një kërkesë nga një i mbijetuar i kampeve të përqendrimit të Auschwitz-Birkenau dhe Ravensbrück, duke pohuar se motivimi racor i persekutimit të kërkuesit nuk ishte vërtetuar qartësisht. Raste të ngjashme dokumentohen për provincën e Niedersachsen. Me fillimin e luftës së ftohtë të mbijetuarit e Holokaustit humbën përkrahjen e fortë nga administrata amerikane, e cila tani tentonte t’i fitonte elitat e reja politike gjermane si aleat në luftën e tyre kundër komunizmit. Gjatë viteve të 1950-ta administratat kompensuese gjermane madje filluan t’i angazhonin biologët e njëjtë racor dhe specialistët policor, të cilët kishin luajtur rol vendimtar në persekutimin nazist të Sinti dhe romëve. Si pasojë e këtij bashkëpunimi, viktimat e sterilizimit të dhunshëm në veçanti kurrë nuk morën kompensim për padrejtësitë që i kishin përjetuar. Në vitin 1950 disa romë dhe Sinti të mbijetuar, kërkesat e të cilëve ishin refuzuar nga administratat gjermane për ndihmë sociale, iu drejtuan gjykatës, por në vitin 1956 “Bundesgerichtshof” gjerman (Gjykata Federale e Drejtësisë) përfundimisht refuzoi kërkesat e tyre, duke mo-

huar karakterin racor të persekutimeve të Sinti dhe romëve para dekretit të Himmlerit të vitit 1942. Vendimi më në fund u anulua në vitin 1963. [III. 2]

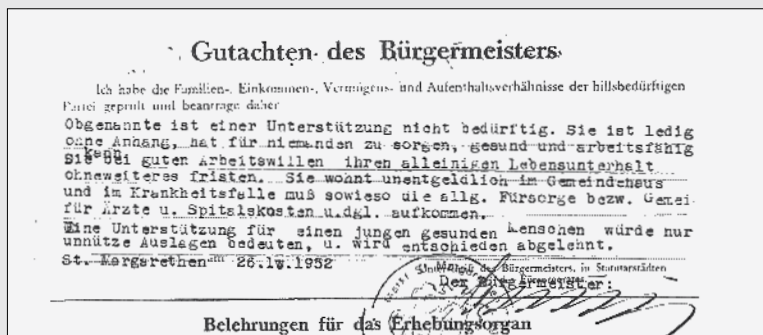
AUSTRIA

Kërkimi i kohëve të fundit ka treguar se shumica e 11,000 austriakëve të etiketuar si “Ciganë” nga administrata policore para vitit 1938 dhe nga Nacional Socialistët pas vitit 1938, nuk kishin mbijetuar Holokaustin. Llogaritë e policisë sekrete në fund të viteve të 1940-ta – që janë publikuar vetëm kohëve të fundit – dokumentojnë se vetëm 10 përqind të njerëzve të persekutuar si “Ciganë” mbijetuan Holokaustin. Policia kriminale si dhe administratorët lokal dhe shtetëror këmbëngulën në trajtimin e tyre paragjykes të romëve deri në fillim të viteve të 1960-ta, shpesh duke tentuar t’ju mohojnë lejet e banimit në fshatrat e tyre të origjinës. Në dekadën e parë pas vitit 1945 qeveria madje udhëzoi policinë të hetonin nënshtetësinë e tyre austriake kurdo që ishte e mundur. [III. 5]

Një problem special austriak prishi të drejtat pronësore të “Zigeunersiedlungen” (vendbanimet “Cigane”) të shkatërruara të Burgenland. Në periudhën në mes të dy Luftërave Botërore

ishin 130 vendbanime rome në Burgenland, zakonisht të vendosura në periferi të fshatrave, të banuara nga 30 deri 300 njerëz. Shumica e këtyre vendbanimeve ishin në distriktet e Oberwart dhe Güssing në Burgenlandin jugor, së bashku me kufirin aktual hungarez dhe slloven. Këto vendbanime të ngjeshura rome u krijuan në shekullin e 19-të. Ato në përgjithësi ishin ndërtuar në tokë të përbashkët, por vetë ndërtesat ishin pronë e romëve. Shumica e tyre nuk ishin në dijeni të faktit se një “superaedificium” i tillë do të mund të regjistrohej në zyrën për regjistrimin e pronës publike. Pas dëbimit të popullatës lokale rome në punë dhe në kampe të përqendrimit, vendbanimet u shkatërruan tërësisht me disa përjashtime. Shtëpitë u rrënuan ose thjesht ë u dogjën. Andaj, pas vitit 1945 të mbijetuarit e kampeve të përqendrimit nuk ishin në gjendje të parashtronin kërkesa për pronën e tyre të shkatërruar, pasi që fare nuk mund të dëshmonin pronësinë e shtëpive. Shtëpitë që i përkisnin familjeve rome, të ndërtuara në toka private brenda fshatrave, zakonisht kurseheshin. [III. 3]

Në shumë fshatra prona dhe gjërat private të romëve të dëbuar iu ishin shitur në ankand popullsisë lokale. Shtëpitë ishin rrënuar dhe materialet e shfrytëzueshme shiteshin së bashku me mobiliet. Të

III. 4 (kopje e dokumentit origjinal, e siguruar nga autori)

Në vitin 1952 prefekti i Markt St. Margarethen, afër Eisenstadt, Burgenland, dha arsyen në vijim për refuzimin e kërkesës së viktimave për ndihmë: "Kërkuesi i lartpërmendur nuk ka nevojë për ndihmë. Ajo është vetëm, askush nuk varet nga ajo, nuk ka nevojë të kujdeset për askënd dhe është e shëndoshë dhe e aftë të punojë. Nëse dëshiron, ajo mund të fitojë për jetë pa ndonjë problem. Ajo ka banim pa pagesë në ndërtesën e këshillit dhe në rast se sëmuret, sistemi i përgjithshëm i ndihmës sociale dhe komunitetit do të paguajë shpenzimet e doktorëve dhe spitaleve. Çfarëdo ndihme për një person të ri dhe të shëndoshë vetëm do të krijonte shpenzime të panevojshme dhe në mënyrë të vendosur kërkesa refuzohet." Vetëm pas disa viteve, pas zgjedhjes së prefektit të ri, kërkesa e saj u aprovua.

“PËR TË LËNË PËRSHTYPJE, CIGANËT SHITRESHIN SI TË MBIJETUARIT E KAMPEVE TË PËRQENDRIMIT”

Politika e dëbimit të romëve vazhdoi në tërë shtetin me këtë dekret konfidencial nga Ministria e Punëve të Brendshme (Departamenti 4, Sigurimi Publik) [1948]:

“Na është bërë me dije se ligësia e Ciganëve është prapë në rritje në disa zona të shtetit dhe mund të vërehet nga pakënaqësia jonë. Për të lënë përshlypje tek popullsia, Ciganët shpesh shtiren si të burgosur në kamp të përqendrimit. Derisa rregulloret e “Ausländerpolizeiverordnung” (ligjit policor lidhur me të huajt) duken të zbatohen dhe është e mundur të largohen nga ky vend, çështja e bezdisur Cigane do të mund të zgjidhet përmes ndalimit të qëndrimit të tyre në vend dhe të vazhdohet me dëbimet. [...]”

III. 5 (nga Rieger 2003, f. 53)

ardhurat iu transferonin organizatave regjionale për ndihmë sociale – pas vitit 1943 në Berlin – që përdornin paratë për financimin e kampeve punuese e madje edhe të dëbimeve në kampet e vdekjes. Shumë familje Sintin dhe Lovara kishin investuar kursimet e tyre në xhevahire ose në monedha të arit apo argjendit, të cilat konfiskoheshin gjatë arrestimit. Romët kurrë nuk u kompensuan për ndonjëherë nga këto gjëra të çmuara.

Kur romët e mbijetuar i parashtuan kërkesat e ashtuquajtura “Opferfürsorge” (kërkesa për pagesën e “ndihmës sociale për viktimat”), ata shpesh përballëshin me prefektë të paragjykuar, të cilët kolektivisht diskualifikonin kërkuesit si “përtacë” ose “asocial”. [III. 4]

“Opferfürsorgegesetz” (“Projektligji për ndihmën sociale të viktimave”) austriak i vitit 1947 krijoi dy kategori të viktimave. Luftëtarëve të rezistencës dhe njerëzve të persekutuar për arsye politike iu lëshuan të ashtuquajturat “Amtsbescheinigungen” (legjitimime zyrtare), të cilat në disa rrethana të caktuara ia mundësonin bartësit të tyre marrjen e pensionit. Njerëzve që “për arsye të prejardhjes, religjionit ose nacionalitetit ... kishin pësuar dëme substanciale”, iu lëshua vetëm i ashtuquajturi “Opferausweis” (“legjitimiteti i viktimës”), që i jepte bartësit qasje

të privilegjuar në ndërtesat komunale dhe i ofronte disa përparësi në taksa dhe tregti. Vetëm pas vitit 1949 viktimave të persekutimit racor, religjioz dhe nacionalist iu lëshua “Amtsbescheinigung”, nëse kishin qenë të burgosur në kampe të përqendrimit. Pasi që burgimi në kampet e punës së dhunshme, në kampet punuese, madje edhe në kampin Lackenbach (kampi më i madh “Cigan” në Rajh) nuk u pranua si burgim në kamp të përqendrimit, shumë romë austriak morën vetëm pak ose nuk morën fare kompensim.

Vetëm pas miratimit të formës së rishikuartë “Opferfürsorgegesetz” (“Projektligji i mirëqenies së viktimave”) nga parlamenti austriak në vitin 1961 të mbijetuarit e Lackenbach dhe të kampeve tjera punuese morën kompensim për “kufizimin e lirisë së tyre personale” në shumë prej 350 shilingave austriak për çdo muaj të kaluar në kamp. Të mbijetuarit e kampeve të përqendrimit morën 860 shilingë austriak për secilin muaj të burgimit të tyre. Burgimi i vuajtur në kampin Lackenbach dhe në kampet tjera punuese deri më sot nuk është pranuar zyrtarisht si burgim në kamp të përqendrimit. Pas vitit 1988, të mbijetuarve të këtyre kampeve më në fund iu lëshuan të ashtuquajturat “Amtsbescheinigungen”, nëse kishin vuajtur së paku gjashtë muaj burgim në njërin nga

kampet, dhe kështu iu mundësua marrja e “Pensionit për mirëqenien e viktimave” nën disa rrethana. Kërkuesi duhej të ishte nevojtar, i kufizuar në aftësinë e tij për të punuar dhe me dosje të pastër kriminale. Mirëpo, për shkak të legjislativës diskriminuese në periudhën në mes të Dy Luftërave Botërore, madje edhe pas vitit 1945, shumë romë kishin dosje kriminale që drejtpërdrejtë ishin pasojë e kufizimeve të vendosura ndaj tyre, p.sh. për “vagabondazh”. Në rastet, ku romët ishin dëbuar në kampet e punës dhe kampet të përqendrimit për gjoja sjellje “asociale” ose mënyrën e jetesës, ata nuk mund të merrnin kompensimet e as pensionet e viktimave. Për shumë romë dëshmia e kërkuar për aftësi të kufizuar ose paaftësi e plotë për të punuar – për shkak të problemeve shëndetësore si pasojë e burgimit të tyre – u tregua si e një pengesë e pakalueshme, pasi që kontrolluesit zyrtar mjekësor – shumë prej të cilëve vetë ishin përfshirë në sistemin nazist – hezitoni jashtëzakonisht shumë t’i vërtetonin të metat fizike të tëish të burgosurve në kampet e përqendrimit. Madje edhe në rastet e të metave të dukshme kontrolluesit mjekësor shpesh mohonin që këto të meta mund të ishin shkaktuar nga kampet ose mund të kishin lidhje me trajtimin që romët kishin pasur në kampe.

Për të gjithë viktimat që kishin pranuar vetëm pagesa të pakënaqshme kompensimi, Republika e Austrisë krijoi një “Fond Nacional për Viktimat e Nacional Socializmit” në vitin 1995, prej të cilit romët e mbijetuar morën pagesat deri në 70,000 shilingë austriak, rreth 5,000 Euro. Në vitin 2000, një fond i ndarë për pagimin e ish sklleverëve ose punëtorëve me dhunë u krijua nga qeveria austriake, ku romët nga e tërë Evropa kishin të drejtë në kompensim, nëse puna ishte kryer në territorin brenda kufijve aktual të Republikës së Austrisë. Romët, të cilët ishin internuar në kampe të punës ose të përqendrimit në Rajhun gjerman ose në tokat e okupuara nga gjermanët gjithashtu mund të aplikojnë në “Fondin Gjerman të Punës së Dhunshme” për kompensim.

Një studim i publikuar kohëve të fundit për situatën ekonomike dhe sociale të romëve austriak pas vitit 1945 tregon situatën jashtëzakonisht të kufizuar të romëve, që kishin mbijetuar nga Holokausti, në Austri deri në fillim të viteve të 1980-ta. Standardi i tyre i jetesës ishte shumë më i ultë se popullsia shumicë, zakonisht duke mbetur prapa 20 vjet për sa i përkiste standardeve jetësore dhe banimit. Shumë nga ta jetuan në banesa me një dhomë dhe shtëpi pa nevojtose ose banjë, shpesh deri në 10 persona në një banesë, në familje që zakonisht kishin disa gjenerata dhe kushërinj të largët të familjes.

Për shkak të situatës së keqe të arsimimit në periudhën në mes të dy luftërave dhe ndalimin e nxënësve romë

për tu shkolluar pas vitit 1938, shumica e të mbijetuarve nga Holokausti ishin analfabet. Pas vitit 1945, fëmijët nga familjet rome – që vinin nga familjet që flisnin gjuhën minoritare, me të ardhura jashtëzakonisht të ulta familjare dhe prindër analfabet – shpesh dërgoheshin në shkollat për fëmijët me të meta fizike dhe mendore, një praktikë që u braktis në Austri në fund të viteve të 1980-ta. Si pasojë, hyrja e tyre në arsim më të lartë praktikisht ishte e pamundur. Kështu, hyrja e romëve në tregun austriak të punës për dekada kufizohej në punët si punëtor të pakualifikuar dhe zejtarë shëtitës dhe tregtarë të produkteve bujqësore.

VENDET SOCIALISTE

Në zonën e okupuar sovjetike të Gjermanisë, më vonë REGJ (Republika Demokratike Gjermane), romët që u regjistruan për njohjen e tyre si viktimat të mbijetuara të persekutimit Nacional Socialist duhej të dëshmonin “bindjen e tyre antifashiste -demokratike”, një kriter që asnjë grup tjetër i viktimave nuk duhej ta përmbushte. Qëllimi i qartë i këtyre procedurave ishte t’i përjashtonte romët nga grupi i privilegjuar i viktimave anti-fashiste zyrtarisht të njohura. Disa që arritën të fitonin njohjen, morën pensionin shtetëror, që në RDGJ nuk bënte dallimin në mes të viktimave të persekutimit politik ose racor.

Shumica e vendeve socialiste të Evropës qendrore dhe lindore nuk i

njohën romët si viktimat të Holokaustit. Ideologjia staliniste e viteve të 1940-ta dhe në fillim të viteve të 1950-ta, në shumicën e rasteve i konsideronte “Ciganët” vetëm si një segment veçanërisht i varfër i shoqërisë rurale, për të cilin masat speciale do të mendoheshin – si në Hungari – por që në të vërtetë kurrë nuk u realizuan. Situata e kufizuar e romëve në vendet e “Bllokut lindor” edhe më tej u ndërlikua me tensionet sociale me familjet e fermerëve në fshatrat e tyre. Këto tensione u shkaktuan nga fushatat komuniste për kolektivizimin e tokave, të cilin fermerët pa sukses tentuan ta shmangnin dhe për të cilin administratorët komunist do t’i zbutnin shumë ngatërrestarë në mesin e romëve të patokë.

Një pasqyrë e qartë e situatës së romëve në vendet komuniste të pas luftës ende nuk është perceptuar. Por një institucion i rëndësishëm përgjegjës për diskriminimin ndaj romëve ishin – këtu sikurse gjetiu – disa departamente speciale brenda forcave policore, të cilat pas vitit 1945 u përpoqën të riaktivizonin politikën dhe praktikën e tyre anti-“Cigane” të gjysmën së parë të shekullit të 20-të. Për shembull, në Hungari, Ministria e punëve të brendshme filloi të lëshonte dokumente personale speciale për “Ciganët”, që së kishin mbulesën e zezë në vend të kuqes që ishte standarde, në mënyrë që menjëherë të ishin në gjendje t’i “veçonin” ata; një praktikë e tillë u braktis vetëm në fillim të viteve të 1960-ta.

Bibliografia

Amesberger, Helga / Halbmayr, Brigitte (eds.) (2001) *Vom Leben und Überleben - Wege nach Ravensbrück. Das Frauenkonzentrationslager in der Erinnerung. Band 2 – Lebensgeschichten.* Wien: Promedia | **Freund, Florian / Baumgartner, Gerhard / Greifeneder, Harald (2004)** *Vermögensentzug, Restitution und Entschädigung der Roma und Sinti.* Wien: Oldenbourg | **Hohmann, Joachim S. (1990)** *Verfolgte ohne Heimat. Geschichte der Zigeuner in Deutschland.* Frankfurt am Main: Peter Lang | **Rieger, Barbara (2003)** *Roma und Sinti in Österreich nach 1945. Die Ausgrenzung einer Minderheit als gesellschaftlicher Prozeß.* Frankfurt am Main: Peter Lang